

Sobre un ús alternatiu dels pronoms adverbials

Albert Jané

Institut d'Estudis Catalans

(1) *M'agrada molt la botànica, però no em dedico a ella.*

L'exemple precedent il·lustra perfectament la tendència, que podem considerar inacceptable, a representar per mitjà del pronom fort precedit per una preposició un complement del verb que en una expressió espontània i genuïna, que no patís la interferència de l'espanyol, es representaria per mitjà del pronom *hi*:

(2) *M'agrada molt la botànica, però no m'hi dedico.*

Aquesta tendència, cada vegada més forta, i que tots lamentem i a la qual intentem bonament de posar aturador, fa que s'arribi a dir que és una solució impròpia de la nostra llengua representar un complement del verb per un sintagma format per una preposició més un pronom fort de tercera persona (*ell* i flexió), tant més si aquest pronom es refereix a éssers no animats. Es tracta, certament, d'una afirmació desproveïda de fonament, efecte evident de la llei del pèndol, que convida a formular alguns aclariments.

En principi, no es podria considerar teòricament rebutjable cap construcció amb un complement del verb representat per un sintagma format per una preposició més un pronom fort, referit a éssers animats o no animats. Però, com ja hem dit, en un cert nombre de casos l'ús normal, tan propi de la nostra llengua, dels pronoms dits adverbials, *en* i *hi*, tendeix a fer evitar aquestes construccions, que, quan ens apareixen, atribuïm tot seguit a la interferència de l'espanyol.

El cas més clar i més important és el dels sintagmes formats per les preposicions *a*, *en* i *de*, en lloc dels quals és pertinent de recórrer al pronom *hi* per als de les dues primeres, i al pronom *en* si la preposició és *de*:

(3) *La seva pretensió era raonable i hi vam accedir.*

(4) *Era un cas no gaire clar i no m'hi vaig embolicar.*

(5) *És una qüestió molt delicada i val més no parlar-ne.*

També és força habitual, però en un grau ja inferior, de representar amb el pronom *hi* els sintagmes amb la preposició *amb*:

(6) *Va conèixer una noia francesa i s'hi va casar.*

(7) *És un bon amic meu i no m'hi vull barallar.*

Notem, però, els exemples següents, que no podem pas rebutjar:

(8) *Advoquem per l'adopció del signe d'interrogació inicial, puix que amb ell es facilita enormement la lectura...* (Pompeu Fabra, *Converses filològiques*, núm. 811).

(9) *He d'evitar que em suposin lligat amb ells* (Maurici Serrahima, *Del passat quan era present*, vol. 2, p. 21).

(10) *...vaig topar amb les Estances de Carles Riba. Ara, en topar-me amb ell, jo sabia moltes més coses...* (Joan Triadú, *La literatura catalana i el poble*, p. 117).

La possibilitat de representar per mitjà del pronom *hi* un sintagma format per la preposició *per* i un pronom fort de tercera persona ja és francament escassa, però no excepcional:

(11) *Vós dieu que treballeu pel país: també hi treballa jo.*

(12) *Aquest camí s'ha perdut perquè no hi passa ningú.*

(13) *És un problema sense gaire importància i no m'hi vull encaparrar.*

Més excepcionals són encara els casos en què la preposició és una preposició forta o una locució prepositiua. Així, en construccions amb verbs de dicció, el valor de la preposició *sobre* s'acosta al de la preposició *de* i,

per consegüent, és més normal recórrer al pronom *en* que no als conjunts *sobre ell*, *sobre elles*, etc.:

(14) *Sobre aquesta qüestió, ja en parlarem més endavant.*

Anàlogament, trobem també el pronom *hi* en construccions amb preposicions compostes com *cap a* i *fins a*:

(15) *No sabien si anaven cap a Llançà o no hi anaven.*

(16) *Arriben fins a cent o no hi arriben?*

Notem, tanmateix, que en aquests tres darrers casos la preposició ja apareix anteriorment. És justament el que permet de dir que el pronom substitueix o representa el sintagma introduït per ella.

Amb la preposició *sense* el pronom *en* pot representar simplement, amb certs verbs, el grup nominal o pronominal que aquesta preposició introduiria:

(17) *Tot alabant aqueixa virtut del llec, se recorda de que ell n'estava sense* (Jacint Verdaguer, «Pel pont», dins OC, p. 1334).

És prou més habitual, però, de trobar el sintagma *sense ell/ella*:

(18) *Des de Nàpols a Marsella no floria un port sense ella* [la barretina] (Jacint Verdaguer, «La barretina», dins OC, p. 455).

Els factors que obliguen, o que hi indueixen, a mantenir la solució preposició més pronom fort en lloc del pronom adverbial corresponent, en els casos més usuals, és a dir, amb les preposicions *a*, *en*, *de* i *amb*, són diversos. En primer lloc, quan el verb és *haver-hi*, amb el pronom *hi* lexicalitzat, és a dir, integrat en la seva definició:

(19) *Hi ha en ell alguna cosa que no funciona* (Maurici Serrahima, o.c., p. 219).

(20) *Hi ha d'haver, doncs, en ella, una transcendental intensitat lírica...* (Joan Triadú, o.c., p. 139).

(21) *Hi ha en ell la dedicació total a una obra...* (Joan Triadú, o.c., p. 177).

(22) *Començava per haver-hi en ell, envers la nostra comuna llengua, molt més que un gust...* (Carles Riba, *Llengua i literatura*, p. 14).

(23) *I si hi ha en ella algun eco de Péguy, no és perquè jo sàpiga que...* (Carles Riba, o.c., p. 92).

(24) *En ells hi ha un doble sistema, molt matisat, de polaritat que simplifico dient...* (Carles Miralles, *Sobre Riba*, p. 268).

Hi ha alguns verbs, com és ara l'impersonal *tractar-se*, que no admeten la pronominalització del seu complement d'objecte regit per una preposició:

(25) *...és evident que si avui es pretén dur els clàssics, l'Odissea, ja que d'ella es tracta, a la plaça del mercat...* (Carles Riba, *Sobre poesia i sobre la meua poesia*, p. 140).

En certs contextos, l'ús del pronom *hi* en lloc d'un sintagma format per les preposicions *a*, *en* o *amb* i un pronom fort de tercera persona, pot tenir l'inconvenient que aquest pronom s'interpreti indegudament com una designació de lloc, del lloc on s'esdevé l'acció del verb:

(26) *...encastat a la superfície del text, sense ben bé moure'm amb ell* (Carles Riba, o.c., p. 142).

(27) *Alguna nit hauré d'anar amb ell* (Jordi Sarsanedas, *Contes 1947-1969*, p. 31).

(28) *I perquè veig que el veritable origen no és en ell* (Maurici Serrahima, o.c., p. 174).

Així mateix, en construccions amb un verb com és ara *parlar* l'ús del pronom *en* en lloc dels sintagmes *d'ell*, *d'ella*, etc., pot induir a interpretar que l'antecedent del pronom no és una persona, que és el cas més habitual, sinó el fet en què s'explica que aquesta persona intervé:

(29) *La seva mort precipitada* [d'Albert Camus] *ens obliga a abandonar del tot una idea que fins ara havia estat particularment útil per a parlar d'ell...* (Joan Triadú, o.c., p. 179).

(30) *Ell s'enardia en el combat, movia molt de soroll i en una o altra forma aconseguia mantenir-se en actualitat, fer parlar d'ell* (Domènec Guansé, *Abans d'ara*, p. 133).

(31) *El poeta ... fingeix, per tal de fer saber a la seva enamorada que no l'oblida, un diàleg amb una oreneta que li parla d'ella* (Ramon Aramon i Serra, *Estudis de llengua i literatura*, p. 25).

L'adjunció al pronom fort d'un terme que en modifica o precisa el significat, com és ara, molt usualment, el mot *mateix*, fa pràcticament inviable la reducció pronominal:

(32) *Tota esperança és poca, doncs, perquè ara com ara només d'ella podem ser rics* (Joan Triadú, o.c., p. 88).

(33) *... i atribueix aquesta poesia, que publica, tradueix i anota, al segon d'ells* (Ramon Aramon i Serra, o.c., p. 23).

(34) *Però per bé que en tot mètode hi hagi truc, el que cal és que el truc sigui en ell mateix una creació personal* (Joan Triadú, o.c., p. 181).

(35) *El poeta, ho repeteixo, no ha deixat de parlar d'ell mateix* (Carles Miralles, o.c., p. 220).

Quan els sintagmes formats per una preposició i un pronom fort de tercera persona no fan de complement del verb, no es poden, òbviament, substituir per un pronom adverbial:

(36) *I tot en ell, idees, sentiments, gustos obeïa al mateix tarannàrefinat d'elegància i de distinció* (Domènec Guansé, o.c., p. 165).

(37) *Em fundo naturalment en el meu tracte quotidià amb ell a les Oficines de l'Institut* (Joan Coromines, *Lleures i converses d'un filòleg*, p. 395).

(38) *D'altres, en canvi, li asseguraven que aquest lliure vol del pensament era el millor d'ell mateix* (J.V. Foix, *Els lloms transparents*, p. 60).

(39) *Emparentades amb la dansa provençal, i potser d'un origen comú amb elles, les ballades franceses van adoptant ...* (Ramon Aramon i Serra, o.c., p. 101). La complexitat sintàctica que pugui afectar un d'aquests sintagmes de què fem qüestió, com la que prové, entre altres casos, de la coordinació i la subordinació, anul·la també la possibilitat de la seva reducció pronominal:

(40) *I en les quals, en tot cas, fixo els records que tinc d'ell i de la vida de casa* (Maurici Serrahima, o.c., p. 245).

(41) *... els qui potser amb prejudicis literaris d'escola, amb ferides obertes i absolutament personals i privades, pretenen parlar per ell, per a ell i d'ell?* (Joan Triadú, o.c., p. 74).

(42) *... Déu dona als homes aquesta mateixa oportunitat i es fa amb ells i d'ells ...* (Joan Triadú, o.c., p. 201).

(43) *M'ha parlat d'aquest poeta ... amb tanta d'eloqüència, i cremosa, i en ell, gasiu de gests i de mots,*

tan desacostumada, que no he gosat comentar-los (J.V. Foix, «Catalans de 1918», dins OC 2, p. 267).

(44) *Que es volia inassolible era, en ell i en el grup que representava, un fet* (Carles Riba, *Llengua i literatura*, p. 12).

(45) *Com si fos per començar amb elles, o amb mi mateix sense elles* (Carles Riba, *Sobre poesia i sobre la meua poesia*, p. 113).

Hi pot haver, encara, altres factors que, circumstancialment, indueixin un escriptor, un bon coneixedor de la llengua, a recórrer al sintagma format per una preposició àtona i un pronom fort de tercera persona, en lloc del pronom adverbial que, teòricament, el podria representar. D'una banda, l'artificiositat que a vegades pot comportar aquesta segona solució i, de l'altra, el desig de precisió, d'exactitud, de focalització, fins i tot d'emfatització. Ens fa tot l'efecte que l'autor d'un text, en alguns casos, intenta eliminar una confusió d'antecedent probable, o potser merament teòrica, que no hauria arribat a tenir lloc en una lectura mínimament atenta. Dit altrament, l'autor pot témer una d'aquestes confusions on no la veuria cap lector. Sense que calgui descartar, hi hem de convenir, una sempre possible i real interferència del castellà, que cap usuari de la llengua, per expert i atent que sigui, no pot presumir de no haver sofert mai.

Acabem aquest treball amb un bon florilegi de frases reproduïdes de textos d'alguns dels nostres escriptors més il·lustres. En principi, sembla que en totes elles hauria estat més escaient de recórrer a un pronom adverbial. Però no podem fer afirmacions aventurades, no podem saber si es tracta simplement d'una falta d'atenció a si un no conegut afany de precisió, d'emfatització o de focalització va induir l'autor a recórrer a la solució alternativa, paral·lela a la de l'espanyol:

(46) *... la ciutat de Lió, que s'acabava d'adormir. Poca cosa hem pogut contemplar d'ella nosaltres* (Jacint Verdager, «A vol d'aucell. Apunts d'un viatge al centre i nord d'Europa», dins OC, p. 1107).

(47) *... la imatge d'eixes grans muntanyes, que des del marc blavós del cel en elles se traspinta* (J. Verdager, o.c., p. 1109).

(48) *El voltava, però, molta gent, i no vaig tenir ocasió de parlar gaire amb ell* (M. Serrahima, o.c., p. 149).

(49) *I que és aleshores quan els homes diuen d'elles que són «molt femenines»* (M. Serrahima, o.c., p. 201).

- (50) *Però la Renée parla poc. Somriu amablement quan m'adreço a ella* (M. Serrahima, o.c., p. 221).
- (51) ... *d'un abat Oliba o d'un coronel Lawrence. En ells l'acció sempre és contemplada* (J. Triadú, o.c., p. 119).
- (52) *El primer llibre el titulà Fidelitat, i en ell era fidel a les coses i s'hi juramentava* (J. Triadú, o.c., p. 108).
- (53) *I el company que tenia al costat, també gal·lès, s'ha apressat a encaixar amb ell* (Ferran Soldevila, *Al llarg de la meua vida*, p. 20).
- (54) *Estem completament d'acord amb ell* (P. Fabra, *Converses filològiques*, núm. 811).
- (55) *Desfocaria injustament la il·lustre personalitat del meu predecessor, si ni per un moment feia d'ell un d'aquests* (C. Riba, *Llengua i literatura*, p. 14).
- (56) *El polític es mou essencialment en el pla dels fets, els quals ... exigeixen d'ell solucions ...* (C. Riba, o.c., p. 51).
- (57) *Jo em valia d'ell, d'acord, com d'un mite...* (C. Riba, o.c., p. 53).
- (58) *En ell [Verdaguer], pensament i cor s'enganyaven i s'excitaven mútuament en actes poc diferenciables* (C. Riba, o.c., p. 77).
- (59) *I, amb tot, s'acompleix literàriament en ell la sentència moral de Goethe* (C. Riba, *Sobre poesia i sobre la meua poesia*, p. 126).
- (60) ... *però no sotmetent-se a l'estil que imposi ella, sinó creant en ella un estil* (C. Riba, o.c., p. 85).
- (61) *D'ella ell només veia, a més d'una orella, la fugida de la galta ...* (J. Sarsanedas, o.c., p. 85).
- (62) ... *com mig endevinant què calia fer o què s'esperava d'ella* (J. Sarsanedas, o.c., p. 100).
- (63) ... *adorava el mar i tot el que amb ell es relacionés* (Salvador Espriu, *Anys d'aprenentatge*, p. 16).
- (64) *Aparta't d'ella, creu-me, pel teu bé* (S. Espriu, o.c., p. 33).
- (65) *Es contaven d'ell moltes històries de jocs i d'es-carnis ...* (S. Espriu, o.c., p. 34).
- (66) *D'ell davallava massa sovint el seu rei, Licaó...* (S. Espriu, *Les roques i el mar, el blau*, p. 79).
- (67) ... *emmudim davant l'horrible atractiu fascinator que habita en ell ...* (S. Espriu, o.c., p. 114).
- (68) *Tot allò que, vivint, surt de la terra, a ella torna morint* (Antoni Rovira i Virgili, *Teatre de la Natura*, p. 22).
- (69) *I en haver d'escriure el pròleg de l'Eurípides, jo em sentia identificat amb ell quan...* (Carles Miralles, o.c., p. 10).
- (70) ... *els temes esmentats són molt escaients ... perquè en ells és especialment palesa la necessitat d'una renovació* (Josep Roca Pons, *Introducció a l'estudi de la llengua catalana*, p. 9).
- (71) *Mercè s'allunya d'ell entristida, plorosa, però digna* (Joan Oliver, *Ball robat*, p. 38).
- (72) *En els vint anys de la seva existència que seguien la meua partida de Zuric vaig rebre d'ell seixanta-cinc cartes* (Joan Coromines, *Lleures i converses d'un filòleg*, p. 391).
- (73) ... *l'estructura cultural de qui pateix d'aquest mal del barbarisme i qui amb ell conviu* (Jaume Vallcorba i Rocosa, *Punts essencials de català en lliçons breus*, p. 26)¹.

1 Precisament Jaume Vallcorba era un defensor extrem de l'ús dels pronoms adverbials en tots els casos en què poc o molt és possible de recórrer-hi. Conseqüentment, aquesta frase va ser esmenada en l'edició de la seva *Obra gramatical i lingüística completa* (volum I, p. 159): «i qui hi conviu» en lloc de «i qui amb ell conviu».